

ÎN CHESTIA ȘCOLILOR PIERDUTE [1]

Telegraful român din Sibiu, vorbind de școlile pierdute, face pe supăratul pentru că am fi adus învinuiri nemeritate consistoriilor, care ar fi « compuse din oameni care nu se pricep deloc la chestii școlare» (lucru pe care noi nu l-am spus) și care « n-ar fi stăruit pentru susținerea lor, chiar și dacă ar fi avut cunoștință că unele din ele (e vorba de școli) sînt primejduite» (a doua acuzație gratuită). Mai spune apoi că consistoriile noastre ar avea cunoștință *exactă* despre starea școlilor, lucru pe care nu-l credem, oricît de mult am fi aplicați să credem că la Sibiu se potrivește ceea ce spune *Telegraful*, și că noi am fi afirmat că izvorul răului trebuie căutat în faptul « că școlile noastre nu mai sînt naționale, ci confesionale», și că în consistorii nu sînt și învățători.

Rugăm redacția *Telegrafului* să citească mai cu atenție articolele noastre dacă vrea să discute.

Noi n-am cerut ca în consistorii să intre învățătorii, ci am stăruit ca ei să intre în *sinoade*, unde *au* ce căuta și unde n-are ce căuta acea mulțime de avocați a căror majoritate tace în chestii școlare.

Noi n-am spus că consistoriile ar fi compuse din oameni care nu se pricep la chestii școlare, ci am zis alt lucru despre sinoade și despre congres. Despre consistorii am zis că au o grămadă de membri care nu iau parte la ședințe din cauza « sistemului», pe care l-am detestat și-l vom detesta și mai mult de aici încolo. De ce nu s-a oprit *Telegraful* la punctul cu sinoadele și cu congresul? Am fi vrut în adevăr să știm ce crede *Telegraful* și mai ales cei care îl inspiră despre configurația acestor corporațiuni?

[1] *Tribuna*, an XV, nr. 21, 27 ian./9 febr. 1911 și nr. 27, 4/17 febr. 1911 (articol de fond, nesemnăt).

Și de ce n-a discutat *Telegraful* chestiunea școlară și din punctul acela, pus de noi, cu comitetul național? Căci pe noi, ca români, nu ne poate privi numai ceea ce face consistoriul din Sibiu sau cel din Blaj pentru școlile de sub jurisdicția lor, ci ne privește aceea *ce se face pentru școala românească din Ungaria?* De acest lucru e chemat să poarte grijă și comitetul național, care are și mijloacele materiale pentru aceasta. Să nu ni se spuie că nu le are, pentru că am dovedit-o noi că le are, numai că le întrebuițează pe fleacuri. Prin tăcerea lui asupra acestor două puncte deosebit de grave, din care răsar atâtea mizerii pentru cultura noastră românească, *Telegraful român* a spus foarte mult și noi din parte-ne vom avea ceva de adăugat, dar nu prin tăcere, ci printr-o luptă contra sistemului fals, care copleșește de atîta vreme orice progres. Nu numai Parlamentul din Budapesta nu e un reprezentant al voinței poporului, ci și sinoadele noastre sînt niște minciuni tot atît de mari, din punctul acesta de vedere. Dacă trebuie trezită în român conștiința de cetățean care-și înțelege valoarea votului pentru un delegat în Parlamentul din Pesta, trebuie să o trezim și pe aceea de membru al bisericii constituționale. Pentru că binele nostru atîrnă mai mult de funcționarea normală a sinoadelor și a congresului, decît de cuvîntările, oricît de frumoase ar fi ele, ale deputaților noștri dietali.

În sinoade vor trebui să intre numai oameni care știu ce vor și care vor și spune alegătorilor lor acest lucru și oameni care sînt familiarizați cu problemele bisericești și școlare.

Iar comitetul, el va trebui să înțeleagă că un neam asuprit nu poate trăi fără cultură și că cultura fără școli primare cu greu se poate închipui. Vom stărui ca comitetul nu numai să înțeleagă acest lucru, pe care poate că îl înțelege și așa, ci ca să și lucreze *sistematic* în direcția aceasta.

Nu putem da dreptate *Telegrafului* cînd susține că prin desvăluirile pe care le facem noi am «dezgusta și descuraja publicul în loc să-l îndemnăm să aducă jertfe». Noi credem că descoperind rana ascunsă nu facem decît un serviciu bolnavului, mai ales cînd îi spunem că are să și-o tămăduiască. Noi nu zicem: «vai de noi», ci zicem «vai de noi, dacă vom mai sta cu mîinile în buzunar». Nu de la alții, ci de la noi atîrnă căderea sau ridicarea noastră. Că sîntem săraci? Dar asta o știm, și știm și aceea că nu sîntem atît de săraci cît privește punga,

ci cît privește inima. Pungile, mai ales ale intelectualilor noștri, sînt cu mult mai largi și mai pline decît inimile lor ¹.

Tuturora le sună glasul de chemare spre cultură a inimii și spre iubire al lui Tolstoi: « Desmeticiți-vă ! »

¹ O. Ghibu era angajatul consistoriului sibian; atacurile sale la adresa *Telegrafului român*, care reprezenta punctul de vedere oficial al consistoriului, urmăreau scoaterea onora din principalii factori ai acestuia din imobilismul comod și lipsit de răspundere în care se complăceau și dinamizarea conducerii bisericii pentru problemele școlare mai delicate, cu privire la care nu reușise să-și convingă superiorii în cadrul serviciului. Aceste atacuri au avut darul de a întreține un climat de lucru intens în sînul consistoriului și de a determina luarea unor măsuri care altfel n-ar fi ajuns să fie luate.

secretar metropolitan, și veți afla că din cele vreo 120.000 de coroane venit, cât a avut banca în 1910, în afară de cele 60.000 care s-au dat acționarilor ca dividendă, li s-a mai dat acestora și o «supradividendă» de 24.000 coroane, în vreme ce «pentru scopuri de binefacere» s-au dat cu totul 1.761,52 coroane. Nu știm cât se va fi dat din această sumuliță pentru școli, dar înțelegem că nu s-a dat aproape nimic. Ne întrebăm: ce nu s-ar fi putut face cu «supradividenda» de 24.000 dacă acționarii ar fi avut inima românească de a jertfi prisosul în favorul școlilor atît de amenințate? Să ne închipuim ce au făcut cu acești bani acționarii dintre care cei mai mulți sînt oameni bogați, și ce ar fi făcut școala românească cu ei, dacă ar fi avut norocul să-i dobîndească?

Sau alt caz. În Bran este o bancă, *Parsimonia*, care are la 20.000 cor. venit anual. Tot acolo este o școală centrală, care luptă cu cele mai neînchipuite mizerii, din cauza cărora a și «lichidat» de două ori. Direcțiunea băncii, în care sînt un mare număr de preoți, a votat numai cu mare greu școlii un ajutor de 300 de cor. într-un timp în care școala e în primejdie de moarte.

Sau alt caz. În Porumbacul de Jos este o bancă *Porumbăceana*, care are venit de vreo 10—15.000 cor. anual. Școlii românești din sat i-a fost pusă în coastă nu de mult o școală de stat, care o surpă încetul cu încetul pe a noastră. Ce gîndiți că face banca, al cărei președinte mi se pare e protopopolul tractual și al cărei contabil e preotul local, care e în același timp și director școlar? Iată ce face: dă la cîte un an, doi, o dată cîte un ajutor de 20, zi: două zeci de coroane!

Am putea înmulți exemplele, dacă acestea trei n-ar fi destul de grăitoare și am putea arăta că chiar și băncile care relativ fac mult pentru cultură și pentru școli, nu fac cât ar putea. Mai deunăzi vorbeam cu un intelectual sas, care nu se putea din destul mira cât de mari sînt mărcile de prezență² ale membrilor din direcțiunea «Albinei». «Dacă am avea și noi atîția bani disponibili ca d-voastră, am ști cum să-i întrebuițăm mai bine. D-voastră stați bine, dar nu întrebuițați banul bine», termină interlocutorul nostru. Uitîndu-ne în bilanțurile băncilor săsești am rămas în adevăr uimiți cât de mult dau aceste instituții pentru cultura neamului lor. Sînt de-a dreptul fabuloase sumele ce se dau pentru școli și ele ne dau cel mai nimerit răspuns la întrebarea: de ce n-a cerut nici

o singură școală săsească ajutor de la stat? Poporul acesta înțelege că e politică națională greșită aceea de a te gândi atît de unilateral numai la întărirea bazelor economice, lăsînd pe planul al doilea interesele culturale ale neamului.

Cel ce gîndește altfel greșește. Cu atît mai regretabilă e goana după materie, cu cît o găsim și la reprezentanții mici și mari ai bisericii, care în chipul acesta se abat în mod esențial de la doctrina bisericii creștine. Această tendință materialistă e imorală, oricine ar sprijini-o. Are desăvîrșită dreptate marele pedagog german, W. Rein ³, care zice la pagina 248 a *Eticei* sale următoarele: « Wenn ein Volk nur seine materielle Wohlfart im Auge hat, nur an die Mehrung und Gewinnung seiner wirtschaftlichen Güter denkt, so verrät es eine niedrige Gesinnung, an der es inniglich zu Grunde gehen muss. Und wenn ein Volk glaubt, erst Wohlstand erwerben zu sollen, um später an die Pflege der geistigen Güter zu gehen, so mag es nur zu sehen, dass es über dem Jagen nach Gewinn den Geschmack an edleren Beschäftigungen nicht verliere » ⁴.

O mentalitate stranie e în adevăr aceea care predomină viața noastră, mentalitate sub care gem înfundate toate aspirațiile înalte și nobile. Dacă va continua această stare, care ne roade ființa sufletească, nu va fi nici o mirare dacă ne vom trezi, într-un moment, la marginea unei prăpăștii și mai mari decît aceea în fața căreia ne aflăm de cîțiva ani, de cînd ne vaităm că nu putem susține școlile din cauza sărăciei, în vreme ce acționarii băncilor noastre se îmbogățesc, *materialicește* numai, din supradividende.

Dacă ar mai trăi azi Țichindeal ⁵, desigur că el n-ar mai repeta cuvintele sale celebre, de care se face atîta abuz, ci s-ar adresa iubitei sale nații cu cuvintele: « *Inimă, mărită nație românească, inimă!* » . . .

¹ N. Zigre (1843—1918), avocat orădean, a fost unul din conducătorii băncii « Bihoreana », înființată în 1898 pentru a susține activitatea economică și culturală a maselor populare românești din Bihor, tratate discriminatoriu de institutele de credit neromânești.

² Îndemnizațiile (« tantiemele ») ce se plătesc membrilor unui consiliu de administrație pentru fiecare ședință la care au participat.

³ *W. Rein* (1847—1929), titular al catedrei de pedagogie de la Universitatea din Jena, a fost promotor al principiului național în educație, care a cunoscut o largă difuzare în gândirea pedagogică a epocii. A contribuit la difuzarea principiilor herbartiene. El a exercitat o influență apreciabilă asupra formației pedagogice a lui O. Ghibu. Dintre lucrările sale menționăm: *Enzyklopädisches Handbuch der Pädagogik* (Manual enciclopedic al pedagogiei), 7 volume, Langensalza, 1894—1899, *Pädagogik in systematischer Darstellung* (Pedagogia în expunere sistematică), 2 volume, Langensalza, 1902. A se vedea articolul lui O. Ghibu despre el: «*Jubileul unui pedagog*», în «*Tribuna*», nr. 163/1911.

⁴ «Dacă un popor are în vedere numai prosperitatea lui materială, dacă se gândește numai la mărirea și dobândirea bunurilor sale economice (gospodărești), atunci trădează o ținută morală inferioară, datorită căreia va decade inevitabil. Și dacă un popor crede că mai întâi trebuie să dobândească bunăstarea, pentru ca mai târziu să se îndrepte spre cultivarea bunurilor spirituale, atunci să aibă grijă ca în goana după câștig să nu piardă gustul preocupărilor mai nobile».

⁵ *Dimitrie Țichindeal* (1775—1818), primul director al preparandiei de la Arad, gânditor iluminist care a difuzat prin opera sa imaginea unitară a românilor de pretutindeni. În una din fabulele sale se adresează contemporanilor lui astfel: «*Mintea! Mărită nație daco-românească în Banat în Țara Ungurească, mintea!*» (cf. *Fabule și moralnice învățături*, ediție îngrijită și prefăcută de Virgil Vintilescu, Facla, 1975, p. 135).

RĂTĂCIRI PĂGUBITOARE [1]

Foarte rele servicii face școlii noastre revista *Vatra școlară* publicînd articole «directive» ca acela al d-lui Iulian Lucaș, din nr. 2, a.c., apărut sub titlul de «*Cîteva idei îndrumătoare în noua situație a școlii române*» (*studiu directiv*). După ce de la 1907 încoace această revistă nu s-a ocupat decît întîmplător de chestiuni curente care au agitat școala noastră înhăitată din atîtea părți, s-ar fi așteptat ca, luînd acuma cuvîntul și apucîndu-se să dea idei «îndrumătoare», aceste idei să fi adus într-adevăr un folos învățămîntului. Din nefericire, articolul din chestiune nu va putea produce decît o nouă și regretabilă confuzie. Iată ce cuprinde între altele acest articol:

1. «Prin dispozițiunile emanate din art. de lege XXVII din 1907, școlile noastre au fost avansate de la o limbă de predare la două limbi — la bilingvism».

2. «În considerarea acestui fapt «plinit» (!), deodată cu punerea în practică a legii menționate, noi cu întreaga organizație internă, cu întregul sistem școlar, trebuie să capitulăm»...

3. «Socota, Geografia, Istoria și Constituția au să fie predate bilingvu»...

4. «Încît pentru manualele acestor discipline ar fi foarte conzult să fie contemplate paralel în două limbi. Pe fața divizată prin o linioară de o parte materialul în limba maternă, de cealaltă în limba maghiară».*

Aceste afirmații, pe care e clădit întreg «studiul directiv» al d-lui Lucaș, sînt fundamental greșite.

[1] *Telegraful român*, nr. 20, LIX, 22 feb./7 mart. 1911 (articol de fond). Reprodus (cu excepția ultimului alineat) de *Foaia școlastică*, nr. 6, XIII, 15 mart. 1911, sub titlul: *O lămurire binevenită*.

* Aici dl redactor al *Vetrei școlare* face următoarea observare: «Nu cred că e conzult să mergem așa ce departe cu înlesnirea învățării limbii maghiare din motive de ordin mai superior».

Ad 1. Atît înainte cît și după 1879, cînd s-a introdus în școlile noastre limba maghiară ca obiect de învățămînt, școlile confesionale ort. române au fost școli cu limba de predare română. Legea din 1907 n-a schimbat întru nimic acest caracter al școlilor noastre, ea n-a avansat școlile de la o limbă de predare la două — la bilingvism ! Despre așa ceva nu se face nicăieri amintire în lege. Ceea ce a impus această lege e ca limba maghiară să se predea mai intensiv și într-un număr de ore mai mare. Nicăieri n-a fost vorba ca limba maghiară să fie «avansată» la rolul de limbă de predare, nicăieri nu s-a preconizat de lege bilingvismul. *Limba a fost și este numai un obiect de învățămînt*, ca oricare altul, cu singura deosebire, că a pus stăpînire pe un număr mai mare de ore.

Școlile noastre au fost înainte de 1907 școli cu limba de predare română și au rămas astfel și după acest an. Ele sînt chiar după legea din 1907 «*román tannyelvü népiskolák*».¹ Planul de învățămînt editat de minister pentru școlile ajutate de stat, sub nr. 80.000/910 spune clar că el s-a dat pentru «*nem magyar tannyelvü népiskolák*», din simplul motiv că școlile noastre nu sînt bilingve. Numai laborioșii confecționari de manuale bilingve de la Șimleul Silvaniei, d-nii Teodor Ille și Victor Boczán (!) spun că manualele lor sînt aprobate «*pentru școlile cu limba de propunere română și românmaghiară*» (ca și cînd ar exista și o limbă (româno)-ungară !!)².

Ad 2. Nu e deloc adevărat că «noi cu întreaga noastră organizare internă, cu întreg sistemul școlar, trebuie să capitulăm». De unde o fi scos d. Lucuța lucrurile acestea, pentru sprijinirea cărora nu se găsește nici o iotă în lege? E o adevărată crimă a vorbi astfel în calitate de învățător român, cîtă vreme fostul ministru Apponyi s-a exprimat în această chestiune în modul următor: «*A tanügyi pedagógiai, vallási és közérkölcshiségi téren elkövethető fegyelmi vétségeknek egész összessége (a törvény) az iskola fentartóra bizza. . . A tanítás jellegének meghatározása, a jellemképzés, a nevelés vezetése, a tanítóknak alkalmazása, a jellemképzés, a nevelés vezetése, a tanítóknak alkalmazása, a tanítók feletti hatalom négyötödrészben ez mind, szóval minden a mi az iskolának munkájához tartozik, marad az iskolafenntartó kezében*» (vezi Országgyűlési értesítő, 12 aprilie 1907, p. 14)³. Unde e aici vorba de «capitulările» d-lui Lucuța, de »faptul plinit (!)«, de căderea întregii noastre organizații interne etc.?

Ad 3. E absolut fals a afirma că legea ar cere ca cele patru materii să se predea bilingv. La un atac din partea unui deputat naționalist contele Apponyi a răspuns într-un discurs al său din cameră: «*Én nem tartanám szerentsétlenségnek hogy ezek a tantárgyak csakugyan magyarul adatnának elő, de a törvényjavaslatban ez nincs benne. Csak az van benne, hogy a miniszter által kiadott tanterv szerint tanítandók, általa jóváhagyott tankönyv szerint. Arra nézve hogy ezeknek a tárgyaknak előadása a magyar nyelvismert megerősítésére is szolgáljon, hogy ezek a tantárgyak kizárólag magyar nyelven adassanak elő, az a törvényjavaslatban nincs. . . (A törvény intézkedéseinek) fősülja nem a nyelvtanuláson, hanem az államellenes irányzatok megfekezésén nyugszik*». (Ibidem, 12 aprilie, p. 12).⁴

Legea cere numai ca anumite părți din aceste materii să se ia mai pe scurt și în limba maghiară, dar nu în orele fixate pentru aceste materii, ci în orele de limbă maghiară, care tocmai pentru aceea sînt atît de numeroase.

Ad 4. Manualele bilingve nu le cere nici un rezon pedagogic și nu le cere nici legea. Ele n-ar ajuta decît mecanizarea învățămîntului, și nu numai că nu ar fi în stare să ușureze munca elevilor și a învățătorilor, dar o și îngreunează de-a dreptul. Manuale bilingve ar avea înțeles să introducem în școlile noastre, atunci cînd bilingvismul ar fi un principiu didactic impus de autoritățile superioare școlare, și cînd s-ar cere ca tot ce se predă în românește să se predea și în ungurește. Dar aceasta n-o cere nici legea și n-o cere nici planul de învățămînt ministerial. În acest plan se cere numai ca «*despre tot ce se învață în limba maternă, din istoria patriei, constituție, istoria naturii și igienă*», elevii să știe conversa și în limba maghiară (p. 72). Nu tot ce se învață în românește trebuie să se știe și ungurește, ci numai *despre ce s-a învățat în românește «elevii să știe ce e esențial»* (p. 104) și în limba maghiară, «*în rezumate scurte*» (p. 105). În fața acestei situații, ce rost ar mai avea materialele bilingve, cînd ele dau lecțiile și în ungurește tot așa de pe larg ca și în românește — cînd ele dau deci mai mult decît cere legea.

Iată cum se prăbușesc toate ideile din «*studiul directiv*» al d-lui Lucuța, studiu pe care redacția *Vetrei școlare* zice că l-a publicat «*pentru seriozitatea cu care e lucrat și (pentru) dorul de a ajuta cauzei școlare*». Această măgulitoare atenție

pentru « harnicul și priceputul » autor al uneia din cele mai rău scrise și mai false dizertații din câte s-au scris la noi de câțiva ani încoace e aproape inexplicabilă, mai ales după ce ideile cuprinse în ea au fost lămurite pe deplin din partea P. V. consistor arhidiecezan prin circularele nr. 11410 și 11433/1910, dintre care cel din urmă s-a publicat și prin ziare, și după ce cu ele s-a ocupat stăruiitor și presa noastră cotidiană.⁵

¹ « Școli populare cu limba de predare română » mai jos: « școl populare cu limba de predare nemaghiară ».

² Denușțarea repetată a caracterului negativ al manualelor acestor doi autori (ca și ale altora de altfel) nu a dus la retragerea lor din circulație; înlocuirea lor cu manuale românești s-a putut face numai după îndelungate eforturi, de la școală la școală, din cauze felurite: influența organelor administrative locale, presiunile autorilor și editorilor, inerția și teama ce pătrunseseră adânc în conștiința mării majorități a învățătorilor ș.a.

³ « În atribuția susținătorului de școală (legea) pune totalitatea abaterilor comise în materie de învățămînt, de pedagogie, de religie și de morală publică. . . Stabilirea caracterului predării, formarea caracterului elevilor, conducerea educației, angajarea învățătorului, patru cincimi din autoritatea disciplinară asupra învățătorului: toate acestea, adică tot ce aparține muncii școlare, rămîne în mîna susținătorului de școală ».

⁴ « Eu n-aș considera ca o nenorocire ca aceste materii să fie predate într-adevăr în limba maghiară, dar în proiectul de lege nu este așa ceva. Este numai atîta, că se predau după planul de învățămînt dat de minister și după manualul aprobat de el. În proiectul de lege nu se prevede nimic în legătură cu aceea ca predarea acestor materii în limba maghiară să servească și la întărirea cunoașterii limbii maghiare și că aceste materii să fie predate numai în limba maghiară ».

Fragmente din aceste declarații ale lui A. Apponyi (uneori ceva mai extinse, alteori mai puțin) au trebuit să fie citate de O. Ghibu în repetate rînduri în cursul anilor următori. Efectele presiunilor exercitate de inspectorii de stat asupra învățătorilor și timorarea autorilor de manuale, aflați permanent sub amenințarea interzicerii lucrărilor lor de către minister, pătrunseseră atît de adânc în conștiințele oamenilor de școală, încît numai îndîrjita perseverență a lui O. Ghibu a putut determina schimbarea în practică a stărilor de lucruri. (În textele Apponyi citate în diferitele articole apar cîteva deosebiri cu totul insignifiante, provenite probabil din corectură. Neavînd posibilitatea de a le confrunta cu originalele din foaia oficială

a Camerei, le-am preluat ca atare, ele neinfluențând cu nimic valoarea interpretărilor din articolele respective).

⁵ Peste doi ani, sub același titlu (*Rătăcirii păgubitoare*, în *Românul*, nr. 240/1913), O. Ghibu — semnînd Dr. G. Oprean — va critica aspru manualul de geografie al lui I. Darius și D. Lupan. La justificările acestuia din urmă (în *Românul*, nr. 250/1913) îi va replica printr-un lung articol (*Contrabanda în literatura noastră didactică*, în *Românul*, nr. 35/1914), din care reținem următoarea punere la punct de principiu, caracteristică modului de gîndire și tacticii de luptă a lui O. Ghibu. La justificarea lui D. Lupan (« noi am fost siliți să cedăm în fața replicii dlui recenzent numit de d. ministru, cînd cartea era amenințată cu oprirea ») el scrie: « Și, mă rog, de la cine au avut autorii mandat să se tîrguiască cu recenziții ministeriale în chestiuni principiale ale vieții noastre școlare? Cine i-a autorizat să facă concesiuni unilaterale într-o carte care e menită a lumina pe copilașii din școlile noastre susținute cu atîta sudoare și pentru caracterul căroră luptăm de 35 de ani luptă aproape disperată? D-lor consideră ca o afacere privată aceste concesiuni? Apoi, să mă ierte dd. de la Brașov, dar chestiunea asta nu e o chestiune privată a d-lor. D-lor pot să facă concesiuni cînd e vorba de casa d-lor, de averea d-lor și chiar de onoarea d-lor — dar cînd e vorba de chestiuni care privesc școala noastră, caracterul, demnitatea și onoarea ei, d-lor nu sînt chemați să facă nici o concesiune. Școlile noastre nu sînt ale d-lor, ca să le dea fripte în mîinile recenzenților ministeriali, și, deci, dacă sînt oameni care-și dau seama de situație, n-au dreptul să facă nici un fel de concesiune, nefiind ei chemați la aceasta. S-au temut că altfel li se interzice cartea? Îi privește! Mă rog, ce ar fi dacă în politica noastră națională, care se bazează pe programul național de la 1881, ar veni cutare membru al partidului nostru și ar face cutărui ministru toate concesiunile pe care le cere, numai ca să nu-și piardă, să zicem, mandatul de deputat, sau vreun hatîr oarecare? Sau ce-ar fi fost, de exemplu, dacă acei cîțiva bărbați însărcinați a trata cu contele Tisza ar fi făcut toate concesiunile pe care le cerea acesta, numai de teama ca să nu sufere ei vreo pagubă materială? » . . . « E vremea să ne întrebăm: pînă cînd să mai tolerăm o astfel de situație, nu numai păgubitoare, dar și extraordinar de rușinoasă? Această literatură didactică de contrabandă e un atentat temerar la fința culturii noastre și a sosit timpul ca să i se pună odată capăt! »